

Syv myter om Martin Luther
Frederik Stjernfelt
Gyldendal, 2017
176 sider

Anmeldt af Per Damgaard Pedersen

Forfatteren er professor i semiotik og skribent ved Weekendavisen. Bogen udmærker sig ved sin påståelighed og sine problemer. Der er to store problemer. For det første eksistensen af dem, den er skrevet op imod. Findes de i virkeligheden eller blot i polemikken? For det andet eksistensen af den Martin Luther, som bogen præsenterer: Fandtes han, eller er han en grotesk forvrængning?

Derudover er der en lang række mindre problemer, som jeg vil lade ligge her, idet jeg regner med at dette tidsskrifts læsere er så fortrolige med Luther, at de selv vil bemærke dem. Det drejer sig om citater, der virker lidt for løsrevet fra deres sammenhæng. Begreber, som kun er halvt forstået (for eksempel vilje og fornuft). Og spørgsmålet om Stjernfelt virkelig har læst de skrifter, han henviser til (det trænger sig særligt på, hvor bondeoprøret omtales).

Forordet, der ser frem imod festlighederne i anledning af reformationens

500-årsdag, har profetisk karakter. Stjernfelt forudsiger, at vi bliver underholdt med, hvordan Luther, denne djærve bondesøn, turde gå op mod pavekirken, og profeterer, at »vi vil også høre om, hvordan Luther er det demokratiske Europas fader, hvordan Luther har opfundet moderniteten og friheden, hvordan Luther har indført skellet mellem stat og kirke, ja, hvordan han er selve forudsætningen for det moderne Danmark« (11).

Alt sammen blot moderne myter og sagn, der ikke har hold i virkeligheden. Efter et biografisk afsnit om Luther behandler de følgende kapitler myterne en for en:

1. Luther indførte religions-, ytrings-, og tankefrihed
2. Luther indførte skellet mellem stat og kirke
3. Luther bidrog til demokratiets fremvækst

4. Hekseprocesserne var katolske, ikke lutheranske
5. Luthers antisemitisme havde ingen effekter
6. Luthers mørke sider var bare sådan som tiden nu engang var
7. Luthers mørke sider havde ingen effekter

Bogen vil være en »modstemme, der trækker en række centrale sider ved Luther frem« (12), som sjældent omtales. Disse centrale sider er: sammensmeltningen af kirke og stat til en statskirke, skriftfundamentalisme, kvindehad, antisemitisme, ensretning, ubetinget lydighed og henrettelse af folk med afvigende synspunkter og myrderierne på op mod 100.000 bønder (sic!), der ville afskaffe slaveriet.

Gennem disse kapitler skriver Stjernfelt sig selv ind i oplysningstænkernes række. Han vil bidrage med oplysning om »det virkelige livs« Martin Luther til forskel fra den »forlorne sødsuppeskikkelse« man har forsøgt at »trylle« ham om til (13). Selv står Stjernfelt med en vis heroisk aura midt i denne åndshistoriske kamp. Udfaldet er ikke givet, men han er optimist. Efter hans afsløringer skal det blive spændende at se, om »dette festlige forsøg på transsubstantiering af Luther til det modsatte af, hvad han virkelig var, vil kronnes med held« (156).

Det afsluttende kapitel er en refleksion over, hvad Stjernfelt kalder »den lutherske gåde«. »Hvordan kan det være, at danske lutheranere som flest er gode og sympatiske demokrater – når de har den dystre åndshistoriske bagage de har?« (157). Det er vel på sin plads at takke for

komplimenten. Højere end at være en sympatisk demokrat kan man vist ikke drive det. Men vi lutheranere kan altså konstatere, at vi er en åndshistorisk anomali. Forventeligt var det, at vi er ikke-gode, ikke-sympatiske ikke-demokrater. På dette punkt skuffer vi tilsyneladende Stjernfelts forventning om, at traditionen fra Luther formidles i et totalitært rum uden mulighed for udvikling og kritik. Hvordan kan vi være så rare, når vores lærefader er så grum? Dette er inciterende for Stjernfelt som forsker. Han må søge en forklaring.

Det første skridt i retning af en forklaring er formodningen om, at vi ikke er klar over omfanget og radikaliteten af »Luthers doktrin« (157). Det får ham til at spørge, om man mon læser et sirligt og friseret udvalg af Luther på teologistudiet?

Det må man svare bekræftende på. At man læser et udvalg. Alene af den grund, at Luthers samlede værker fylder 127 bind. Dertil kommer, at hans skrifter er af vekslende kvalitet og relevans. Dels for den teologiske refleksion i dag. Dels for forståelsen af Luthers egen historie og det reformatoriske anliggende.

Samtidig er et andet kriterium på spil i lutheranernes reception af Luther. Et kriterium af teologisk og moralsk art. *Simul justus et peccator* lyder et af Luthers fyndord om mennesket. Og det er betegnende for, hvad Luther selv var, også som skribent. Den første fremstilling af Luthers teologi, jeg læste (C.F. Wisløff), bruger udtryk som »med beklagelse«, »frygtelige« og »grufuldt«, når Luthers skrifter i bondekrigen, mod jøderne og visse bordtaler præsenteres.

For Stjernfelt er det netop disse skrifter, der regnes som de centrale til forståelse af Luthers person og luthersk lære, hvis man skal skønne ud fra, hvilke skrifter han citerer. Hvad Stjernfelt ikke kommer ind på – og muligvis har vanskeligt ved at forestille sig, er, at Luther ikke puster sig op som en person, der har en særlig privilegeret adgang til virkeligheden, men tværtimod relativiserer sig selv og ligefrem beder om kritik.

Da der i 1533 første gang var tale om at udgive hans tyske skrifter, var Luther modvillig. Der kunne højst blive tale om at udgive *Om den trælbundne vilje* og *Den store katekismus*. Disse skrifter så han selv som centrale. Da man så i 1539 endelig er klar til at trykke, indsætter han et forord, hvori han beder om, at de, der ønsker at eje hans bøger, »for Guds skyld ikke vil lade dem være en hindring for at studere Skriften selv«, og fortsætter med at give et råd til indretning af skrivebordet: »Læg dem derimod, så de er ved hånden, sådan som jeg plejer at gøre med pavens møgdekreter og -skriverier og sofisternes bøger«. Sådan at man en gang imellem kan se, hvad han har skrevet uden at føle sig forpligtet til at studere dem eller ligefrem til at handle efter hvad de dikterer.

Således placerer Luther sin læser overfor Guds ord og sætter ham fri i forhold til sine egne. Han ønsker ingen tvangsarvinger. Hvis det absolut skal være, vil han da godt være tilstede på studentens kateder, men han vil ikke tale *ex cathedra*. Luther lægger sine skrifter frem til debat, ikke til diktat, og beder sin læser forholde sig myndigt til dem. Men dette er Stjernfelt vist ikke bekendt med.

Stjernfelts andet skridt i retning af et svar på den lutherske gåde består i et kort historisk rids. I 1600-tallets ortodoksi har vi hele den usalige lutherske pakke af forfølgelse af kryptocalvinister, katolikker og sværmere, afbrændinger af bøger og hekse, tortur og øvrighedsdyrkelse og antisemitisme. I 1700-tallet begynder så en udvikling i en anden retning, en oplysnings og aflutherificeringsproces (mit udtryk). Indenfor teologien med pietisme, rationalisme og siden liberalteologi, og sideløbende hermed oplysningsfilosofien og senere forfatningsbevægelsen inspireret af den franske revolution. Under denne udvikling forsvandt den lutherske pakke stille og upåagtet.

Stjernfelt foreslår nu »en mulig hypotese i konjunktiv« (159) – at den er i konjunktiv vil sige, at Stjernfelt af og til indskyder et *måske* i sine påstande: Nemlig at denne udviklingsproces er baggrund for, at »Præstestanden kunne så langsomt blive demokratiseret måske uden altid helt selv at være klar over det« (159).

Da så Luther-renæssancen brød frem i begyndelsen af 1900-tallet stod præster og teologer i et dilemma. De var demokrater, men nu var det blevet in at være luthersk. Spørgsmålet er: Hvordan kunne de forene disse to modsætninger?

Her kommer anden del af Stjernfelts hypotese: Måske kunne de »lave den kompromisdannelse, at de tog deres egen gode, demokratiske dannelse hidrørende fra oplysningen og projicerede den bagud« (160). Præsterne og teologerne skuede tilbage mod 1500-tallet og fik øje på en person, som de mente var Luther, men måske i virkeligheden var »en helt anden

og mere fredsommelig figur, nemlig den frihedselskende Grundtvig« (160).

Og så kommer konklusionen, stadig i konjunktiv – og derogativ: »Derfor kan præsterne måske tro, at det er Luther, der har fundet på demokrati, retsstat og frihed – og de er i øvrigt lønnet som embedsmænd for at hylde Luther, så de er næsten tvunget af jobbeskrivelsen til at få det til at lyde som om han står bag alt godt« (160).

Resultatet er, at i dag »har lutheranerne efterhånden fået sig selv og mangfoldige danskere overbevist om at tro på de syv myter, over det meste af det politiske spektrum, fra højre til venstre, i hele spændet mellem præstepartierne DF og SF« (161).

Samfundet og politikken er altså stadig underlagt et religiøst hegemoni. Ikke længere i form af et korporligt voldsregimente, men på en mere subtil måde: ved myternes vold. Her når bogen sit klimaks. Idet den lægger op til at samfundet endelig og endegyldigt bør kaste kirkens åg af sig og træde ud af sin umyndighed. Samtidig når bogen sit absolutte lavpunkt. Den polemiserer ud i det blå. For hvem er disse »præster«, »teologer« og »lutheranere«, der hævder, at Luther »indførte« religions-, ytrings-, og tankefrihed, skellet mel-

lem stat og kirke, og »har fundet på demokrati, retsstat og frihed« (160)?

Stjernerfelt bringer ingen dokumentation. Ingen overhovedet. Ingen citater. Ingen henvisninger. End ikke til en avis-klumme eller bagsiden af et kirkeblad. Ikke engang anekdotisk evidens på de urbane legenders niveau (»min fætters nabo oplevede engang ...«). Så, hvem er de? Dette er det store spørgsmål, som denne bog rejser.

Jeg må indrømme, at jeg er rådvild. Hvad i alverden kan være årsag til, at Stjernerfelt suspenderer det basale krav om dokumentation og har denne blinde tillid til sine egne forestillinger?

Det kan man spekulere over. Inspireret af Stjernerfelt vil jeg vil vove at foreslå en hypotese i konjunktiv: Stjernerfelt er måske underlagt en mytes tvang. Nemlig oplysningsmyten om at kristendom er et undertrykkelsessystem. Fordi det er religion jo.

Eller en anden hypotese: At polariseringens systemtvang måske har grebet Stjernerfelt i sådan en grad, at når han vil lancere sig selv som oplysningstænkner, er det nødvendigt at have en modpart, og hvis en sådan ikke findes, er han nødt til at konstruere den for at hans verdensbillede ikke skal bryde sammen.